

■ ■ ■ A FÉRFIAK DALAI ■

A hagyományos életközösségekben íratlan, de szigorú, áthághatatlanszabályok határozták meg a női és férfiszerepeket, munkákat, illő viselkedési módot.

A pásztorzkodás, pásztorélet kizárólagosan férfitevékenység volt (a szárnyasok legeltetését a nőkre bízta). Katona is csak férfiember lehetett. Végezetül a kocsmába járás is a férfiak előjoga volt. Nem csoda, hogy a pásztornóták, betyárdalok, rabnóták, katonadalok és borivó dalaink – hagyományos körülmények között – a férfiak műfajának számítottak, hiszen elsősorban férfiak énekeltek.

I. Katonadalok

Idősebb férfiak mulatozásakor a leggyakrabban és legtöbbet énekeltek a katonanóták voltak egykor is, ma is. Távoli vidékek katonaviseltjei egyformán ismerik – változataikban – ezeket a dalokat. A katonanóták szövegeit a katonaelet menete szerint jól meghatározható csoportokra lehet osztani. Az egyes strófák tartalmuk alapján kategóriába sorolhatóak. (A teljes ének a különböző tartalmú versszakok miatt gyakran ide is, oda is sorolható.) Katona Imre – egyik legjelesebb szövegfolklór-kutatónk – tucatnál is több megénekelt alaphelyzetet, életérzést sorol föl a katonasággal kapcsolatosan. Mi ezekből az észak-bánáti énekekben alapvetően öt témakört körvonalazhatunk.

- Sorozónóta (vagy regrutanóta). A fiatal legényeket törvény kötelezte hadba vonulásra. Fiatalkoruk legszebb éveitől, a szép szabad élettől fosztották meg őket, amit szívbe markoló panaszdalokkal énekeltek meg (*Mikó möntem, babám, a sorozósobába*).
- Katonakísérők. Az újoncok bevonulása. Fájdalmas búcsúzás az ismerősöktől, szerettektől, szeretőtől. A regrutákat elszállító fekete gőzös jellemzően negatív szereplőként kerül be a dalba.
- A kiképzés, a kaszárnyai élet mindennapjai. Lehet keservesen panaszos dal is, de ugyanakkor bizonyos fegyvernemek

(pl. huszár, tüzér) tagjai dicsekvően vidám kicsengésű éneke is.

- A harci cselekmények, hadszínterek dalai. Magát a háborút, csataterék eseményeit megéneklő, gyakran sebesülésekről, halálról hírt adó megrázó, panaszos dalok.
- Szabadságos dalok. A leszerelt katonák hetyke, vidám hangulatú, kevély dalai.

II. Rabénekek

A katonanóták lelkiületéhez legközelebb a rabénekek állnak. Legtöbb falusi legény a katonaságot igazságtalan szabadságvesztésként élte meg. Különösen ha otthonától messze idegen érdekeket volt kénytelen szolgálni.

Másfelől a rabénekek tartalmi része természetesen ötvöződik a betyárdalok, betyárballadák világával. A betyárokat szinte kivétel nélkül elfogták, megbüntették, és az járt jól, aki a fegyház rabságát még megénekelhette. (Régebbi korokból származó, idegenbéli rabságról szóló énekeink kikoptak az egymásnak énekelt emlékezetből.)

III. Betyárdal, betyárballada

Népköltészetünk két ikerműfaját nem mindig lehet megkülönböztetni egymástól. Közös jellemző motívumuk az eltulajdonított idegen jószág.

A betyárdal rövidebb (1–3 versszakkal), általánosabb, és kevésbé részletező. Leggyakrabban személytelen.

A betyárballada hosszabban kifejti a strófákba szedett cselekményt, több párbeszéddel részletezi a mondanivalóját. Gyakran személyre szóló: Rózsa Sándor, Angyal Bandi, Nád Jancsi balladája stb.

A környéken tevékenykedő helyi betyár lehetett Babaj, Babás Gyurka. Egymástól – időben és térben – független gyűjtésekből került elő a neve.

IV. Pásztordalok

Észak-Bánát legelőiben gazdag. Korábban kiterjedt ágazat volt az állattartás. Sok jó pásztor legeltetett a vidéken. Csókán a leghíresebb pásztordinasztia a Banka család volt. Felmenőik emberemlékezet óta juhőrzéssel foglalkoztak. A két fivér: Banka Mihály és János jó énekesek voltak, citerázni és furulyázni is mesterien tudtak.

Alsó-Tisza-vidéki válogatásunkban négy pásztordallam kapott helyet (ennél jóval több is ismeretes), mindegyik régi stílusú. Az Alföldön a legősibb eredeti dallamformákat a pásztorok zenéje őrizte meg. Az állatok őrzői a puszta legelőin a falu közösségtől elkülönülve éltek életüket. Bizonyos fokig törvényen kívülnek, törvényen felülnek érezték magukat. Saját értékrendet és sajátos értékeket tartottak meg. Táncaik, hangszeres zenéjük, dalaik a honfoglalás előtti történelmi korokban gyökereznek, ahogyan nomád, szilaj életmódjuk is.

V. Bordalok (borivó nóták)

A jó bort ezen a tájon is szerették, s ha nem is került mindig az asztalra, énekelni azért lehetett róla (*Zörög a kocsi...*). Népköltésű bordalaink szövegeiben inkább a bor fogyasztásáról, ivásáról énekeltek, mintsem magáról a borról, a bor mámoráról (*Én vagyok az, A hajnali, Jó bort iszok*).

Lakodalmakkor, farsangkor, nagyobb társas összejöveteleken szívesen eljátszottak tréfás dramatikus játékokat is, mint: lósiratás, bögötemetés stb. Az ilyen halottsirató paródiák közé tartozik a borivó ember tréfás búcsúztatása (*Nem bánnam, ha...*). A lakodalmak hangulatát a bibliai történetek parodisztikus megéneklése is növelte (*Noé mikó', Elindult Szent Pétör*).

